

Janusz Kaczmarek

Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla Bibliotek "KOHA" w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (32-33), 25-30

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JANUSZ KACZMAREK¹

WDROŻENIE ZINTEGROWANEGO SYSTEMU INFORMATYCZNEGO DLA BIBLIOTEK *KOHA*² W BIBLIOTECE KOLEGIUM FILOZOFICZNO-TEOLOGICZNEGO OO. DOMINIKANÓW W KRAKOWIE

Prezentowany tekst przedstawia proces migracji katalogu komputerowego i systemu wypożyczeń Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie z programu MAK do zintegrowanego systemu informatycznego *KOHA*. Zostaną przedstawione przesłanki, które stały za podjęciem tych działań, sam proces migracji oraz osiągnięte cele.

1. Punk wyjścia, cele oraz decyzja

Od dłuższego czasu wiele bibliotek użytkujących rozwiązanie oparte o program MAK dostrzegało powiększający się dystans między tym, co mogły zaproponować swoim czytelnikom i bibliotekarzom w ramach eksploatowanego oprogramowania, a możliwościami i wygodą, jakie dają współczesne zintegrowane systemy biblioteczne. Z nadzieją czekano więc na zapowiadaną przez Bibliotekę Narodową nową wersję zasłużonego oprogramowania MAK. Kiedy w 2008 r. Biblioteka Narodowa ogłosiła, że stosunkowo zaawanso-

¹ Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie.

² Koha jest w pełni profesjonalnym zintegrowanym systemem bibliotecznym udostępnianym na zasadach Open Source. Stworzona w 2000 roku przez Katipo Communications Ltd w Nowej Zelandii dla Horowhenua Library Trust, a obecnie rozwijana przez programistów z całego globu <http://www.zatorski.net/5/Koha.html> [odczyt: 17.04.2011].

wane już wtedy prace nad systemem MAK 5 nie będą kontynuowane, przyjęte to zostało przez biblioteki kościelne i publiczne z uczuciem zawodu.

W podobnej sytuacji znajdowała się Biblioteka Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie, która używała oprogramowania MAK od 2002 r., prowadząc w nim katalog książek i czasopism (odrębne bazy) oraz wypożyczalnię. W zaistniałej sytuacji Biblioteka poszukiwała nowego rozwiązania, które:

- będzie przyjazne dla współczesnego użytkownika i będzie uwzględniało jego przyzwyczajenia i wymagania (prosty w obsłudze interfejs, wszystkie informacje dostępne w jednym miejscu, stosunkowo dużo informacji już na pierwszym ekranie wyników wyszukiwań, autoryzacja dostępu wspólna z innymi używanymi systemami informatycznymi);
- umożliwi współpracę w ramach inicjatyw współkatalogowania, takich jak np. NUKAT;
- umożliwi utworzenie wspólnego katalogu dla sieci współpracujących ze sobą mniejszych bibliotek klasztornych, dla których samodzielne zarządzanie katalogiem komputerowym stanowi często niepokonywalną trudność;
- ułatwi integrację istniejących katalogów różnego pochodzenia.

Chodziło więc o rozwiązanie nowoczesne, otwarte na dostosowywanie do potrzeb, tanie i sprawdzone.

Z oczywistych względów – finansowych – nie wchodził w grę żaden z dużych systemów komercyjnych (Virtua, Horizon, Aleph itp.), zaś co do systemów mniejszych (Mol, Sowa, Patron itp.) nie było pewności, czy potrafią one sprostać postawionym wymaganiom. W tej sytuacji wybór padł na znane na świecie i używane w kilkuset bibliotekach różnej wielkości³ otwarte oprogramowania *KOHA*⁴.

³ Listę zarejestrowanych użytkowników oprogramowania Koha można znaleźć pod adresem: http://wiki.koha-community.org/wiki/Koha_Users_Worldwide (wpis na listę jest dobrowolny).

⁴ Strona główna projektu: <http://koha-community.org/>.

2. Zintegrowany system informatyczny dla bibliotek KOHA

System *KOHA*, analogicznie jak np. *Linux*, oparty jest na idei wolnego oprogramowania wytwarzanego przez dobrowolnie zaangażowane w jego rozwój firmy i osoby prywatne. Dostępny jest za darmo na zasadach licencji GPL. Oznacza to m.in., że każdy może nie tylko używać go za darmo, ale też dowolnie modyfikować, dostosowując go do swoich potrzeb. Każdy może też – w ramach istniejącej struktury organizacyjnej i na określonych zasadach – włączyć się w jego rozwijanie czy poprawianie. Pierwotna wersja systemu *KOHA* powstała z inicjatywy Horowhenua Library Trust (konsorcjum bibliotek z Nowej Zelandii) i została opracowana przez firmę Katipo. Uruchomienie pierwszej instalacji miało miejsce na początku stycznia 2000 r. i wkrótce potem oprogramowanie zostało przekazane do domeny publicznej. Od tego czasu zostały opracowane kolejne wersje tego systemu – obecnie eksploatowana jest wersja 3.2.5, a w przygotowaniu wersja 3.4.

KOHA jest dziś pełnowartościowym zintegrowanym systemem informatycznym dla bibliotek, umożliwiającym współpracę wielu bibliotek (równorzędnych bądź będących filiami biblioteki głównej) w oparciu o centralne rozwiązanie informatyczne, respektujący w pełni format MARC 21 (lub UNIMARC), wspierający kartoteki haseł wzorcowych, umożliwiający korzystanie z protokołu Z39.50 (zarówno w trybie klienta, jak i jako serwer). Budowa tego systemu oparta jest na architekturze klient/serwer: zarówno bibliotekarze, jak i czytelnicy korzystają z systemu przez przeglądarkę WWW (jedynie nieliczne prace administracyjne wymagają korzystania z okna poleceń systemowych). Jako system otwarty daje też pełną kontrolę nad gromadzonymi danymi, umożliwiając ich eksport w dowolnej chwili i w dowolnej formie.

Bibliotekarz pracujący w systemie *KOHA* ma do dyspozycji następujące moduły: gromadzenie książek, gromadzenie wydawnictw seryjnych, katalogowanie, system przeszukiwania katalogu, zarządzanie czytelnikami, obsługa wypożyczeń, generowanie raportów, zestaw narzędzi pomocniczych, konfiguracja i administracja systemem. Dostęp do poszczególnych modułów lub ich części może być przyznawany poszczególnym bibliotekarzom indywidualnie przez administratora systemu. Ponadto, jak już wspomniano, administrator

systemu ma bezpośredni dostęp do wszystkich danych gromadzonych w systemie (wszystkie dane przechowywane są w systemie relacyjnej bazy danych).

Czytelnik ma dostęp do katalogu z prostym lub zaawansowanym systemem wyszukiwania (również w językach CCL/CQL), stanu i historii swojego konta czytelniczego, schowka przechowującego wybrane pozycje przez czas sesji, historii wyszukiwań, może zgłaszać dezyderaty zakupowe, wybierać zdarzenia, które będą powodowały wysłanie przypomnień, tworzyć prywatne i publiczne listy dokumentów, opatrywać opisy dokumentów komentarzami i/lub tagami.

Do działania *KOHA* wymaga serwera http, interpretera języka perl i systemu relacyjnej bazy danych. Dodatkowo opisy bibliograficzne mogą być indeksowane z wykorzystaniem wysokowydajnego oprogramowania zebra firmy Indexdata (również na licencji GPL). Typowa instalacja będzie działała na maszynie z systemem operacyjnym Linux, serwerem http Apache i serwerem RDBS MySQL. W Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie system *KOHA* zainstalowano na 5-letniej maszynie z procesorem Intel Pentium-4 3 GHz i 4 GB RAM (doświadczenie pokazuje, że potrzeba co najwyżej połowy tej pamięci), pracującej pod kontrolą systemu operacyjnego *Debian Linux*.

3. Proces migracji

Do czerwca 2010 r. katalog Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie prowadzony był w programie MAK, w formacie MARC 21, odrębnie dla książek (85 340 opisów, 97 326 egzemplarzy) i czasopism (1 233 opisy, 20 375 roczników). Ponadto prowadzono komputerową wypożyczalnię książek (czasopisma były wypożyczane na podstawie rewersów kartkowych). Rekordy opisów bibliograficznych pochodziły częściowo z dokonanej w 2002 r. konwersji z danych z oprogramowania UNIKAT, dołączanych później rekordów z *Przewodnika Bibliograficznego BN*, skróconych opisów wprowadzanych przy wypożyczeniach i opisów tworzonych w czasie systematycznie prowadzonej przez poprzednie lata retrokonwersji. Przy tworzeniu katalogu nie były wykorzystywane automatyczne kartoteki haseł wzorcowych.

Przed przystąpieniem do konwersji danych wygenerowano statystyki częstości użycia poszczególnych pól i podpól, a także wrywkowo sprawdzono poprawność opisów. Na podstawie wyników tego sprawdzenia została podjęta decyzja o konieczności wykonania korekty rekordów jeszcze przed wyeksportowaniem ich z MAK'a i włączeniem do nowego systemu. W szczególności korekta ta objęła uporządkowanie kodowanego pola 008, przeniesienie do właściwych pól i podpól informacji wpisanych przypadkowo w niewłaściwe miejsca (pewnych wskazówek dostarczyły tu statystyki), wykrycie i przeniesienie we właściwe miejsca tekstów omyłkowo wpisanych do podpola wskaźnika, korektę niewłaściwie zakodowanych znaków obcych.

Samo przejście poprawionych już opisów bibliograficznych do systemu *KOHA* nie stanowiło problemu – program IMPEK z pakietu MAK potrafi wyeksportować rekordy do formatu wymiennego ISO2709 w kodowaniu Unicode, czyli w postaci akceptowalnej już przez system *KOHA*. Należało jedynie zadbać o właściwe opisanie zasobów: o ile w standardowych instalacjach MAK'a do opisu zasobu zalecano stosowanie pola 923, o tyle *KOHA* wykorzystuje tu pole 952. Znaczenie poszczególnych podpól jest przy tym oczywiście inne. Należało więc albo przepisać informacje o zasobie jeszcze w MAK'u, albo użyć do tego jakiegoś zewnętrznego edytora w rodzaju MarcEdit, albo też zrobić to, modyfikując nieco skrypt importujący rekordy do systemu *KOHA*. Ze względu na prostotę, niezawodność i szybkość przeprowadzenia tej operacji wybrano trzeci sposób.

Na nieco bardziej skomplikowaną wyglądała początkowo kwestia przejścia informacji o czytelnikach i wypożyczeniach, choć ostatecznie okazała się również w miarę prosta. MAK przechowuje dane o czytelnikach w jednej ze swoich „baz” – wśród wprowadzonych tam informacji musi znajdować się określone podpole jednoznacznie identyfikujące czytelnika. Program WYP pozwala wyeksportować do pliku tekstowego informacje o wypożyczeniach w formacie: `id_czytelnika id_egzemplarza data_wypożyczenia data_zwrotu`. W systemie *KOHA* informacje o użytkownikach i o wypożyczeniach są przechowywane w tabelach systemu relacyjnej bazy danych (również każdemu egzemplarzowi odpowiada jeden wiersz odpowiedniej

tabeli). Aby zaimportować tak przygotowane dane z MAK'a i poprawnie skojarzyć informacje o wypożyczeniach z czytelnikami i odpowiednimi egzemplarzami należało więc jedynie napisać stosunkowo prosty skrypt objętości kilkunastu linii kodu.

Cały opisany tu proces migracji, łącznie z instalacją oprogramowania, dyskusjami prowadzącymi do wyboru określonych rozwiązań, zajął osiem tygodni. Uruchomiono moduły katalogowania, zarządzania czytelnikami, obsługi wypożyczeń oraz poszczególne elementy modułów raporty i narzędzia.

4. Doświadczenia z eksploatacji systemu

Nowe rozwiązanie informatyczne działa w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie od pół roku. W tym czasie nie wystąpiły żadne awarie ani inne niespodziewane wydarzenia. Dwukrotnie w tym czasie instalowane były nowe wersje systemu (3.2.3 i 3.2.5), przy czym zachowana była ciągłość pracy. Osiągnięte zostały wyznaczone w fazie podejmowania decyzji cele: czytelnikom i bibliotekarzom dostarczone nowoczesne narzędzie pracy, nawiązano współpracę z Centrum NUKAT oraz uruchomiono współpracę z mniejszymi bibliotekami klasztorными, umożliwiając im katalogowanie książek w oparciu o zasoby katalogu Biblioteki Kolegium i centralnego katalogu NUKAT.

Wydaje się, że opisane wdrożenie systemu *KOHA* w Bibliotece Kolegium oo. Dominikanów w Krakowie może stanowić dla innych bibliotek zachętę to rozważenia wykorzystania tego rozwiązania w ich pracy.